

München

München tar avstamp i händelserna under OS 1972 då den palestinska gruppen Svarta september mördade elva medlemmar av den israeliska idrottstruppen. Filmen låter Israels vedergällning illustrera hur våldspiralen får nytt bränsle genom oförsonligheten i konflikten mellan palestinier och israeler. Spielbergs film, som är baserad på verkliga händelser och förpackad som en elegant thriller, vill föra fram känsliga frågor kring ansvar, försoning och självrannsakan. Den är inte minst en stilla bön om fred.

Rekommenderad från gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

De olympiska sommarspelen i München 1972 är i full gång när en grupp palestinier bryter sig in på den israeliska förläggningen, dödar två israeler och tar övriga nio idrottare som gisslan. Palestinierna, en PLO-fraktion som kallar sig Svarta september,

kräver att två hundra palestinska fångar skall släppas ur israeliska fångelser.

Den israeliska premiärministern Golda Meir vägrar dock att förhandla med kidnapparna och det blir värdlandet Västtyskland som får lösa krisen medan hela världen följer det gastkramande dygnet i direktsänd teve.

Dramat slutar i katastrof när tyska prickskyttar gör ett fritagningsförsök på flygplatsen där gisslan placerats i två helikoptrar. Resultatet blir att samtliga i gisslan dödas. Tre av palestinerna överlever och fångslas.

Den unge Mossadagenten Avner Kauffman kallas till ett hemligt möte hos Meir. Han har tidigare arbetat som hennes livvakt och hon erbjuder honom nu uppdraget att hämnas de elva israelerna. Han får ett dygn på sig att bestämma sig för om han är villig att lämna sin gravida fru, utradera sin identitet, och därtill utföra en livsfarlig operation som kommer att ta år att genomföra. För Avner, som enligt hustrun betraktar Israel som sin egen mor, är svaret givet.

Med en ryggsäck dollarsedlar och med hjälp av fyra män; Robert – dockmakare och desarmeringsexpert som nu konstruerar bomber; Carl – ”cleaner” som skall hålla koll på att man inte lämnar spår efter sig; den skjutglade sydafrikanske Steve samt förfalskningsexperten Hans, skrider han till verket.

Gruppen börjar metodiskt eliminera de utvalda offren. En i Rom, en annan i Paris, en tredje i London. För att spåra upp sina

tilltänkta mål köper de hemlig information av fransmannen Louis och hans ”papa”, skrupellösa handelsmän i underrättelseinformation.

Till en början lyckas de genomföra uppdraget även om det skakas en del på manschetterna då ingen av dem är professionella mördare. Vid ett tillfälle råkar de nästan spränga en palestinsk flicka i luften när hon svarar i den telefon som apterats med en sprängladdning avsedd för hennes far. Ett ungt smekmånadspar som befinner sig i rummet intill den palestinska måltavlan på ett hotell på Cypern skadas när den överdimensionerade bomben exploderar.

Moraliska betänkligheter börjar växa bland dem och en alltmer paranoid känsla utbreder sig av att också de själva kan vara jagade av fienden. Vid ett nattligt möte när de hamnar i samma ”safe house” som en grupp palestinier lyckas de bluffa sig fria genom att låtsas vara ETA-, RAF- och ANC-aktivister. Grundfrågan ställs dock på sin spets. Varför och för vem gör vi det här?

Trots att deras uppdrag är begränsat till Europa gör de med Mossads hjälp ett delvis lyckat tillslag mot tre höga PLO-män i Beirut. I kalabaliken efter en bombattack i Grekland, råkar de döda en KGB-agent och inser att de nu själva är hett byte.

Carl är den förste att mördas på sitt hotellrum av en kvinnlig torped som gruppen senare kallblodigt avrättar. Därefter dödas Hans i ett knivöverfall och Robert av en bomb. Endast Avner och Steve återstår och de gör nu ett misslyckat försök att döda den hårt bevakade Salameh, som de tidigare försökt att döda i London.

Hemma på israelisk mark tas Avner emot av Ephraim, den höge underrättelseofficer som lett uppdraget. Varken ära, berömmelse eller medalj väntar men man är ”i princip nöjd med insatsen”. För Mossads vidkommande har det dock aldrig ägt rum och Avner aldrig existerat. Han uppmanas att återförenas med sin hustru, som av säkerhetsskäl redan befinner sig i New York. Mardrömmar och samvetsqual fortsätter att förfölja Avner. Liksom frågan huruvida uppdraget varit rättfärdigt.

Hämnd

Glöm fred! Vi måste visa dem att vi är starka, utbrister Israels premiärminister Golda Meir. De som stod bakom dådet i München skall få betala med sina liv. De skall jagas och avrättas med pistol, kniv eller bomber. Kosta vad det kosta vill. Elva israeler är döda. Elva palestinier skall dö. För varje israeliskt ansikte som passerar på duken läggs ett foto av en palestinier på bordet framför Avner. För honom lever händelserna vid OS kvar och exploderar ständigt för hans inre syn. Symboliskt, eftersom han inte kunnat ha några egna upplevelser av dådet. Snarare en bild av den kollektiva upplevelsen av det nationella traumat.

Förvissad om att han gör det rätta för sitt land ifrågasätter han inte sin roll som mördare. När någon i gruppen nämner att han har svårt att se sig själv som mördare säger en annan; Tänk på dig själv som något annat då. ”En soldat i krig.”

- Öga för öga, tand för tand. Hämndkänslan är något vi alla har inom oss. Som en impulsiv känsla, ett rättvisetänkande eller som en princip. Vad är hämnd? Hur känns hämnd? Vilka instinkter talar den till? Finns det en objektiv rättvis hämnd eller är den alltid något som talar till vårt lägre jag?

Grunden för all rättskipning är att det inte är offret som skall agera domare. Det kan tyckas vara en självklarhet att ett offer

aldrig förmår att dra objektiva slutsatser och tillämpa en lagstiftning. Det är också därför vedergällningar av nationella trauman ofta får oöverstigliga konsekvenser och att oskyldiga dras in i händelseutvecklingen. De olika Mossadgrupperna som i verklighetens operationer var många och disparata agerade med de fruktansvärda händelserna på näthinna vilket ledde till både grymhet och fruktansvärda misstag.

- Hur resonerar filmen kring hämndbegreppet? Lyckas man manifesteras att hämnd varken är rationellt, funktionellt eller legitimt?

- Golda Meir säger i filmen; ”Every civilisation finds it necessary to negotiate with its own values”, som en utgångspunkt för det hon nu anser måste göras. Har hon rätt i det? Finns det tillfällen då det blir legitimt att åsidosätta lagar och använda samma metoder som de man säger sig vilja bekämpa. Jämför detta med hur till exempel USA har agerat efter den 11 september.

”Operation Wrath of God” var namnet på den israeliska vedergällningen och efter ett attentat talar de om hur ånglarna jublade över att egyptier dött efter att Röda havet delats och judarna kunde vandra över till sitt land. Gud gladdes däremot över att judarna räddats men var sorgsen över att egyptierna dött. Steve jublar men Robert delar inte hans glädje.

Det är också Robert som inte vill delta i mordet på den holländska torpeden. ”Judar gör inte fel bara för att våra fiender gör det.” Att vara jude för honom innebär att leva efter det som hans religion har lärt honom. Judendomen som han ser det skall stå för det ”rättfärdiga”. Deras hämndattack ligger inte alls i linje med den moral hans religion förkunnar och nu inser han att tusentals år av förföljelse av hans folk har gjort många av dem inhumana. För honom uppstår en konflikt mellan att vara en rättrogen jude och samtidigt utkräva blodshämnd.

- Fundera över hur människan använder religionen för att rättfärdiga sina syften. Finns det exempel på detta i filmen?

Ur israels perspektiv handlar det om rätten att freda sig själv. Vi har rätt att förebygga att terroristerna inte upprepar sina attentat och att förhindra en återväxt av nya, menar Ephraim. Avner börjar plågas av tvivel kring uppdragets legitimitet och en tärande paranoia (där han börjar kolla sin telefon, säng och tv efter bomber). Det går upp för honom att för varje palestinier de mördar dyker det upp en ny. En farligare, mer desperat och hämndlysten fiende. Om dessa människor har begått brott borde vi ha arresterat dem, säger han till Ephraim i slutet av filmen. ”Om de skulle ha fått leva skulle israeler ha dött”, kontrar denne.

- Diskutera begreppet vedergällning. Vilka signaler vill man skicka till omvärlden? Man talar i filmen om vikten av att hämnden syns med en styrka och hänsynslöshet när det gäller att försvara sig. På vilket sätt blir hämnd en styrkeuppvisning gentemot omvärlden och samtidigt ett sätt att förena den egna befolkningen?

Ett eget land

”We had to take it because no one would ever give it to us. Whatever it took, whatever it takes, we have a place on earth at last.” Avners mor förklarar sina känslor för sitt land Israel. Ett land

som på många sätt kommit till med samma metoder som palestinierna använder idag. Ali menar att Israels metoder gentemot palestinierna är en slags statlig terrorism där en mycket starkare part med en militär högteknologisk kapacitet står mot stenkastande ungdomar på gatan. Om palestinier är terrorister så beror det på att Israel själv skapat dem. Och världen kommer snart inse varför vi är djur; för att Israel har behandlat oss som det genom att "bura in oss", menar han.

Ali är övertygad om att hans folk aldrig kommer att ge upp sin dröm, om det så tar hundra år. Deras barn kommer att fortsätta att kämpa. Bara den som inget land har vet vad det innebär att sakna det. Världen kommer snart få upp ögonen för hur Israel behandlar palestinierna, menar han. Avner raljerar lite över världet av några olivlundar och en bit torkad kalkjord med värdelösa byggnader men för Ali symboliserar detta allt. Samtidigt har Avner svårt att definiera vad hemma är för honom själv. Hans hustru och dotter, ett designat nytt kök eller staten Israel?

- För oss som tar ett tryggt hemland för givet kan det var svårt att inse vidden av en självklar plats på jorden. Efterverkningarna av Israels bildande 1948 är något som palestinier fortfarande i högsta grad lever med. Men det är framför allt det grundläggande behovet av att känna en nationell tillhörighet som beskrivs i filmen. Vad betyder ett land, en flagga eller bit mark?

Att spegla sig i fienden

Spielberg har med *München* velat skildra två perspektiv. Filmen växlar mellan de olika sidorna för att betona likheterna men också för att komplicera bilden. Huvudperspektivet är Avners och hans grupps men den palestinska sidan finns med som en balans.

Efter de otäckta inledande bilderna av OS-dramat framstår Avners uppdrag som logiskt. Snart börjar vi dock liksom medlemmarna i gruppen ifrågasätta legitimiteten i uppdraget. Skuld-bördan delas mellan terroristerna som dödar oskyldiga och de israeliska Mossadagenterna som dödar utan att vara säkra på om offren verkligen är hjärnorna bakom attentatet i München.

Filmen vill också humanisera istället för att demonisera. Palestinierna framställs initialt som hänsynslösa våldsverkare vil-

kas handlingar ter sig obegripliga eftersom inget av den arabiska dialogen översätts. Vad gäller offren för Avners grupp framställs de dock redan från början som vänliga och civiliserade män. En mild poet och översättare, en hängiven och välartikulerad politiker med familj och en sympatisk man på en balkong som berättar att han varit lärare i Sverige.

I en intervju har Spielberg sagt att den största fienden är vare sig palestinierna eller israelerna utan oförsonligheten. En oförmåga till empati, att se varandras situation och likheterna i varandra. I bägge lägren finns offer och gärningsmän, oskyldiga som kommer i kläm, nära och kära som sörjer sina förlorade män, barn som drömmer om en dräglig framtid.

Filmens nyckelscen i "the safe house" symboliserar just frågan om att se sig själv i sin fiende och att komma överens. Vilken allmänmänsklig hoppfullhet ligger inte i att en palestinier och en jude till slut enas i att lyssna på souklassikern *Let's Stay Together*? Och Avner må verka likgiltig inför Alis argument om ett fritt Palestina men dennes ord om kärleken till sitt hemlands karga jord är något han bär med sig. När hans mor berättar om hennes generations kamp blir det närmast ett eko.

- Hur försöker *München* göra bilden av konflikten mer komplex? På vilket sätt speglar sig de olika sidorna i varandra? Kan man jämföra våldshandlingar på det sättet filmen försöker göra? Vilken bild bär man med sig som åskådare? Har den ökat förståelsen eller bidragit till att man känner mer för den ene eller andre parten?

Spielberg arbetar nu med ett projekt där han skall dela ut 250 kameror till palestinska och israeliska barn, hälften till vardera sidan. De skall filma sin vardag, vad de leker, äter, tänker och oroas över. Sedan skall de byta filmer med varandra och se hur de andra har det. Genom att låta barnen spegla sig i varandra hoppas han öka deras förståelse och få dem att inse att de liknar varandra.

Spänning och pedagogik

"Inspirerad av verkliga händelser" är brasklappen som inleder filmen. *München* bygger både på ungraren George Jonas roman *Vengeance*, samt dokumenterade händelser och ren fiktion. Redan i anslaget blir den märkliga mixen konkretiserad. Autentiska tv-bilder med sportjournalisten Jim McKay visas samtidigt som spelfilmssekvenser i sin tur återger det vi ser i rutan.

Att agenternas uppdrag byggs upp under former som för tankarna till James Bond är ett grepp som å ena sidan gör det lättare för publiken att ta till sig upplägget men också riskerar att trivialisera det hela. Ledaren Avner hämtar sina dollarbuntar från ett hemligt bankfack i Schweiz, han får en mapp med de skurkar som skall knäppas och Ephraim med sin putslustiga humor blir Mossads M för alla som kan sin Bond.

Spielberg har bemödat sig om att återskapa ett 70-tals-Europa eller åtminstone så som vi tänker oss det i blek vykortstappning. Paris, London och Rom blir glamourösa spelplatser för välplanerade och väl iscensatta mord. Bakom trenchcoatar, pilotglasögon och snajdiga kavajer ruvar dolda motiv i bästa John Le Carré-stil. Greppen från 60- och 70-talens spionfilmer med in och utzoomningar, ut och in hopp ur snygga bilar, hemliga möten på kaféer. Allt bidrar till känslan av en klassisk thriller.

Men mellan dessa avsnitt av "suspense" blir filmen mer teatral, resonerande och pedagogisk. Att pjäsförfattaren Tony Kush-

ner (*Angels in America*) skrivit manus blir tydligt i de många och långa dialogerna. Vid middagsbord konverseras och analyseras det på ett sätt som snarare fungerar som en pedagogik gentemot publiken än som något som driver handling eller karaktärer vidare. Varje replik blir betydelsebärande som i samtalen mellan Avner och Ali eller Avner och hans mor.

- Fundera över filmens sätt att växla grepp. Blandningen av fakta och fiktion. Hur fungerar det?

Varför München?

Att palestinierna valde OS till mål för sin attack var dels en konsekvens av att de nekades att delta i spelen eftersom Palestina inte ansågs vara en nation, och att spelen med sitt symboliska värde som en nationernas brödraskap blev den perfekta media-arenan för att framföra ett politiskt budskap.

Spielberg och manusförfattaren Tony Kushner, bägge av judisk börd, har länge varit kritiska till Israels politik och har anklagats för att vara judefientliga. Den israeliske generalkonsuln i Los Angeles anser att filmen, även om den är välgjord, är "ytlig" och "problematiskt". David Kimche, en före detta Mossad-agent menar att filmen är byggd på ett falsarium. En av Svarta september-medlemmarna Muhammad Odeh, menar att Spielberg kunde ha rådfrågat honom om detaljer kring händelserna.

Varje nytt inlägg kring den infekterade konflikten mellan israeler och palestinier blir föremål för attacker från bägge sidor. Spielberg försöker göra konststycket att inte svartmåla någon sida och belyser samtidigt hur komplicerat västvärldens förhållningssätt blivit. Filmens avslutande svep över New Yorks skyline där de två WTC-tornen ännu tronar blir en tyst kommentar till att grundkonflikten fortplantat sig i hela världen.

- Ali säger till Avner som han tror är tysk, att västs och framför allt Tysklands eftergivenhet mot Israel handlar om ett dåligt samvete över vad Hitler gjorde. Med den repliken rör man naturligtvis vid något väldigt känsligt. Varför är det så laddat och tabu att kritisera Israel så som Spielberg gör?

Spielberg vill hedra de elva idrottsmännen vars liv så brutalt släcktes men samtidigt "be en bön för fred". I Time Magazine säger han att vare sig hans film, någon bok, eller annat konstnärligt verk kan förändra situationen i Mellanöstern, men det är värt ett försök.

En av "ingenjörerna" bakom attentatet i München, Muhammed Daod säger i en intervju i DN att han inte ser sig själv som terrorist och att han inte hyser någon ånger över vad han gjorde. Time Magazines korrespondent i Israel, Aaron J. Klein, skriver i en artikel att han intervjuat ett femtiotal före detta Mossadveteraner och inte funnit minsta antydning till ånger hos någon.

Nu är ju varken filmen eller verklighetens mördare representativa för vare sig palestinier eller israeler. Majoriteten förkastar våldet som lösning och arbetar på att överbrygga konflikten. Exempelvis finns de stirrande farmödrarna, judiska kvinnor som håller ett vakande öga över att soldaterna vid de israeliska checkpointerna inte begår övergrepp mot palestinier. En palestinsk familj gjorde en symbolisk gest när de donerade hjärtat från sin son, som dödats av en israelisk soldat, till ett israeliskt barn.

- Filmens bild av resonerande civiliserade mördare och terrorister med samvete kan ses som en dröm, en vision om förändring. Den vill trots allt ta vara på det hopp som bägge sidor någons när. Kan en film öppna för en bättre dialog? Vilken roll kan konst i olika former spela för ökad förståelse och förändring? Ta reda på mer om konflikten i Mellanöstern. Inte bara de nedslående våldsnyheter utan också om det fredsarbete som båda parter utför.

Produktionsuppgifter

USA 2005

Producent: Kathleen Kennedy, Barry Mendel, Steven Spielberg, Colin Wilson

Manus: Tony Kushner, Eric Roth

Regi: Steven Spielberg

Foto: Janusz Kaminski

Klippning: Michael Kahn

Musik: John Williams

I rollerna

Avner – Eric Bana

Steve – Daniel Craig

Carl – Ciarán Hinds

Robert – Mathieu Kassovitz

Hans – Hanns Zischler

Ephraim – Geoffrey Rush

Golda Meir – Lynn Cohen

Papa – Michael Lonsdale

Louis – Mathieu Amalric

Ali – Omar Metwally

Tekniska uppgifter

Speltid: 164 min

Format: Vidfilm

Ljudsystem: Dolby SRD

Censur: från 15 år

Svensk premiär: 10 februari 2006

Distribution

**UIP, Box 9502, 102 74 Stockholm Tel 08-556 065 78, fax 08-556 065 89
www.uip.se**